

УДК 159.922.1-055.52:618.2

Аналіз системи потягів жінок, що готуються стати сурогатними матерями^{1*}

Луценко О. Л., Цокота В. Р.

Статья посвящена исследованию мотивации женщин, готовящихся стать сурогатными матерями. Выборку составили 4 группы исследованных лиц: 1) женщины, включенные в программу сурогатного материнства, 2) женщины без детей, 3) женщины с 1-2 детьми и 4) многодетные матери. Для диагностики мотивации использовалась проективная методика «Тест восьми влечений» Л. Сонди в адаптации Л. Н. Собчик. Выраженность в исследованных группах каждой из шестнадцати тенденций влечений сравнивалась с помощью критерия Крускалла-Уоллеса. В результате выявлено три тенденции влечения, по которым потенциальные сурогатные матери значительно отличаются от женщин с другим типом материнского поведения – контактное влечение, привязанность, которое у сурогатных матерей выражено сильнее, стремление к агрессии, доминантность и стыдливость, застенчивость, которые у сурогатных матерей, наоборот, выражены слабее. Выделяющие сурогатных матерей мотивы зависимости, терпимости и слабой стыдливости позволяют им быть оптимально приспособленными к выбранному виду деятельности.

Ключевые слова: сурогатные матери, мотивация, влечения

Статтю присвячено дослідженню мотивації жінок, що готуються стати сурогатними матерями. Вибірку склали 4 групи досліджуваних осіб: 1) жінки, які увійшли до програми сурогатного материнства, 2) жінки без дітей, 3) жінки з 1-2 дітьми, 4) багатодітні матері. Для діагностики мотивації використовувалась проективна методика «Тест восьми потягів» Л. Сонді в адаптації Л. М. Собчик. Виразність в досліджуваних групах кожної з шістнадцяти тенденцій потягів порівнювалась за допомогою критерію Крускала-Уолеса. В результаті виявлено три тенденції потягів, за якими потенційні сурогатні матері значуще відрізняються від жінок з іншим типом материнської поведінки – контактний потяг, прихильність, який у сурогатних матерів виражений сильніше, потяг до агресії, домінування та соромливість, які у сурогатних матерів навпаки, виражені слабкіше. Мотиви, що відрізняють сурогатних матерів – залежність, терпимість та слабка сором'язливість - дозволяють їм бути оптимально пристосованими до обраного виду діяльності.

Ключові слова: сурогатні матері, мотивація, потяги

This article is devoted to studying motivation system of women who are ready to become surrogate mothers. The research sample includes 4 groups of respondents: 1) potential surrogate mothers, 2) women without children, 3) women with 1-2 children and 4) having many children mothers. For assessing their motivation was used projective method "Test of eight drives" L. Szondi, adopted by L. N. Sobchik. It was made the comparison between all sixteen motive tendencies in the research groups by Kruskal-Wallis ANOVA by Ranks. As a result was found three motive tendencies by which surrogates significantly differ from women with other maternal behavior: contact drive, attachment, which is higher of surrogates, aggressive drive, dominance and pudency, which are on the contrary lower of surrogates. The motives which differ potential surrogates mothers – dependence, tolerance and impudence – allow them to be optimally adjusted to the activity they have chosen.

Key words: surrogate mothers, motivation, drives

Вступ. Психологія материнської поведінки завжди викликала увагу дослідників різноманітністю її форм – від повної самопожертви до свідомого вбивства власних дітей [6, 15]. Конфлікт між матір'ю та дитиною на біохімічному рівні починається ще у внутрішньоутробному періоді [8]. Дослідження на тваринах переконливо показали, що якщо мати має можливість не здійснювати деяку частину догляду, який є необхідним для виживання нащадків, то вона не буде цього робити [1]. Описано форми маніпуляції, які використовуються батьками по відношенню до дітей в тваринному світі та у людей [2, 5, 16].

Суттєві доповнення до вивчення материнської поведінки вносять її зразки, які демонструються нерідними батьками. Значно більша кількість насилля, що проявляється на адресу названих дітей у порівнянні з рідними дітьми, виявлена в дослідженнях Вілсон і Делі [7]. Це явище отримало назву «ефекту Сіндерели» [7].

Прогрес допоміжних репродуктивних технологій, зокрема, поява штучного запліднення, донорства яйцеклітин та сперми, сурогатного материнства, призвели до виникнення нових форм відношень, пов'язаних з репродукцією. До них відносяться стосунки між генетичними батьками та сурогатною матір'ю, відношення сурогатної матері до плода та самого процесу вагітності «на замовлення», мотивація сурогатних матерів тощо. Нас зацікавило саме останнє питання – які особливості мотиваційної сфери властиві жінкам, що готові до імплантації біологічно чужого ембріону, вагітності та родам дитини, з якою вони розлучаться назавжди.

В зарубіжній літературі відмічається, що жінки, які стануть сурогатними матерями, часто мають освіту тривалістю 13 і більше років, грошовий чинник не є переважним в прийнятті цього рішення, вони працюють та не відчувають фінансових труднощів. Вони емпатично хочуть поділитися з безплідними сім'ями своїм даром фертильності, щоб інші теж відчули щастя мати власну дитину, позбавилися від клейма безпліддя. Автори вказують, що сурогатні матері зазнають стрес штучного запліднення, біль, неприємні побічні ефекти, депресію, порушення сну, труднощі з розривом остаточної прив'язаності, нав'язливість або відчуженість з боку генетичних батьків тощо [12]. Інші дослідники вважають, що сурогатне материнство – це проект, в якому змішуються материнська та тілесна ідентичність і утворюється сумісний проект материнства, який розділено між сурогатною та генетичною матір'ю [13]. V. Jadva, C. Murray, E. Lycett та ін. під час спостереження сурогатних матерів через рік після родів не знайшли в них ознак психологічних проблем, що виникли через сурогатну вагітність ні у відношеннях колишніх сурогатних матерів з батьками-замовниками, ні з оточуючими, ні стосовно розлучення з дитиною [9]. Amrita Pande, яка проаналізувала

¹ * Автори статті висловлюють вдячність Центру сурогатного материнства, фірмі «La Vita Felice» м. Харків і Асоціації багатодітних матерів (сімей) Київського району м. Харкова «АММА» за можливість проведення дослідження.

бесіди з сурогатними матерями в Індії, де поширено комерційне сурогатне материнство, виявила, що хоча в Індії спостерігається стигматизоване ставлення до сурогатних матерів як до «працівників брудної праці» (яке наближується за смислом до сексуальних послуг), але вони самі себе психологічно ідентифікують скоріше як «залежних матерів», ніж як «незалежних працівників» [11].

Практично всі дослідники у своїх роботах приділяють увагу етичним аспектам проблеми сурогатного материнства. М. М. Тієу вважає, що жінка, яка вирішила стати сурогатною матір'ю, не може дати інформовану згоду, яку від неї вимагають, тому що не може повністю передбачити, що вона буде відчувати під час вагітності та розлучення з дитиною. Автор розглядає в якості самоомани або копінг-стратегій мислі та відчуття, які демонструє сурогатна мати після розлучення з дитиною через те, що їй необхідно примирити природно виникаючу потребу продовжувати турботу про дитину з необхідністю віддати її іншим людям. Він також висловлює сумніви щодо щирості альтруїзму жінок, які стають некомерційними сурогатними матерями, тому що насправді замість нього в силу можуть вступати відчуття провини і бажання спокутування після попередніх абортів або відмовлень від дитини, або низька самооцінка та бажання довести іншим свою корисність [14].

В Англії в ході лонгitudного інтерв'ю протягом сурогатної вагітності та першого півріччя після родов були досліджені психологічні розбіжності у сурогатних матерів та безплідних матерів-замовниць [10]. Дослідниця Olga van den Akker не знайшла значущих розбіжностей в особистісних рисах інтроверсії, нейротизму, психотизму та соціальної бажаності у сурогатних матерів та матерів, які ініціюють сурогатну вагітність. Рівень соціальної підтримки, сімейної гармонії і тривоги як стану у них значуще відрізнялися на різних стадіях вагітності та в післяродовий період. Установки до вагітності та плода в досліджених групах також суттєво розрізнялися в період вагітності, однак не було виявлено ознак постнатальної депресії ні в одній з груп. Автор робить висновок про важливість психологічного відбору та супроводу учасників програми сурогатного материнства.

Впливова французька газета «Le Figaro» [17] опублікувала статтю, де вказується що центр сурогатного материнства в останні роки зсунувся у Східну Європу: Польщу, Чехію, Грузію, Росію та особливо – Україну.

Однак було би помилкою вважати, що будь яка українка готова стати сурогатною матір'ю. Пошук кандидаток на роль сурогатної матері зустрічає великі труднощі через те, що дуже мало жінок, які підходять для цієї діяльності за біологічними та соціальними критеріями, мають бажання зайнятися нею. Фірмами-організаторами, медичними структурами та генетичними батьками висуваються також психологічні вимоги до потенційної сурогатної матері, суть яких стосується її психологічної надійності як учасника програми.

Виходячи з цього, дуже важливим психологічним завданням є розуміння мотивації жінок, які бажають стати учасницями програм сурогатного материнства, що і стало метою проведеного дослідження і даної статті.

Методологія. Дослідження біло проведено на базі Центру сурогатного материнства, Україна, м. Харків і Асоціації багатодітних матерів (сімей) Київського району м. Харкова «АММА». Групи жінок без дітей та матерів з 1-2 дітьми набиралися випадковим способом. Згідно закону в Україні дозволено лише гестаційне сурогатне материнство (сурогатна мати не може водночас бути донором яйцеклітини, тобто плід не пов'язаний з нею генетично); воно може бути комерційним; батьками дитини вважається сім'я, яка ініціювала вагітність.

Загалом у дослідженні взяли участь 88 жінок. Цільову групу склали 28 жінок, готових стати сурогатними матерями. На момент тестування вони були включені в програму сурогатного материнства: пройшли медичне обстеження, врегулювали юридичні питання, дійшли згоди з генетичними батьками щодо спільного бажання участі в програмі. Обов'язкові вимоги, які висуваються для претенденток на роль сурогатної матері, це репродуктивне здоров'я, вік до 35 років та наявність власної дитини. Були сформовані три групи порівняння (контролю) по 20 жінок в кожній: жінки без дітей, жінки з 1-2 дітьми та багатодітні матері. Всі досліджувані з цікавістю віднеслися до тестування та охоче дали згоду взяти в ньому участь.

Середній вік сурогатних матерів склав 27 років, жінок без дітей – 24 роки, жінок з 1-2 дітьми – 33 роки та багатодітних матерів – 36 років. За зайнятістю серед сурогатних матерів 40% знаходилися в декреті; серед жінок без дітей переважали студентки – 65%; в групі жінок з 1-2 дітьми були представниці різних видів зайнятості без певної тенденції та в групі багатодітних матерів частіше зустрічалися домогосподарки – 45%.

У зв'язку з тим, що процеси мотивації відбуваються здебільшого на підсвідомому рівні, нами були обрана проективна методика «Тест восьми потягів» Л. Сонді в адаптації Л. Н. Собчик [3]. Тест вимірює 16 показників, які утворюють попарно 8 основних потягів особистості.

Л. Сонді рекомендує проводити серію досліджень для виявлення індивідуально-специфічних функцій потягів та сфери Я [4], проте нами було проведено одноразове тестування, тому що це більше відповідало меті нашого дослідження. Якщо методика валідна, то вона виявляє найбільш характерні психологічні особливості навіть враховуючи ситуаційні перешкоди та впливи психічного стану, які усуваються завдяки багаторазовому проведенню і аналізу серії тестувань. В нашому випадку збільшення надійності було досягнуто за рахунок тестування груп досліджуваних. Наявність типових особливостей мотивації в групі з 28 учасниць програми сурогатного материнства, згідно нашої гіпотези, мало відбитися в значущих розбіжностях в профілі потягів цієї специфічної групи відносно 60 членів групи контролю. Тобто перед нами стояло завдання не максимально глибоко проаналізувати індивідуальну мотивацію окремої персони, а знайти характерні особливості системи потягів певної групи жінок, готових до достатньо незвичної форми материнства, яка супроводжується відповідними ризиками.

Результати психодіагностичного обстеження цільової групи та груп порівняння зіставлялися за усіма отриманими даними (пошук середніх і побудова діаграми виконані в програмі MS Excel 2003). Достовірність розбіжностей перевірено за допомогою непараметричного дисперсійного аналізу Крускала-Уолеса (StatSoft STATISTICA 6.0).

Результати та обговорення. Тест восьми потягів Сонді засновується на природженій схильності людей ближче контактувати, сходитися зі схожими на них людьми. Причому вони можуть бути сильно пов'язаними соціальними узами, тягнутися один до одного як при взаємній симпатії, так і антипатії [4]. Вибір досліджуваними як приємних, так і неприємних фотографій тесту інтерпретується як проявлення 16 тенденцій потягів, наприклад: «h-» - гуманізм, любов до людства; «h+» - персональна любов, еротизм – це дві тенденції ерос-потяга; або «e+» - тенденція доброти та «e-» - тенденція зла – це дві тенденції морального потягу тощо.

Максимальна кількість можливих виборів кожної тенденції – 6, мінімальна – 0. Розглянемо мотиви досліджуваних жінок – див. рис. 1.

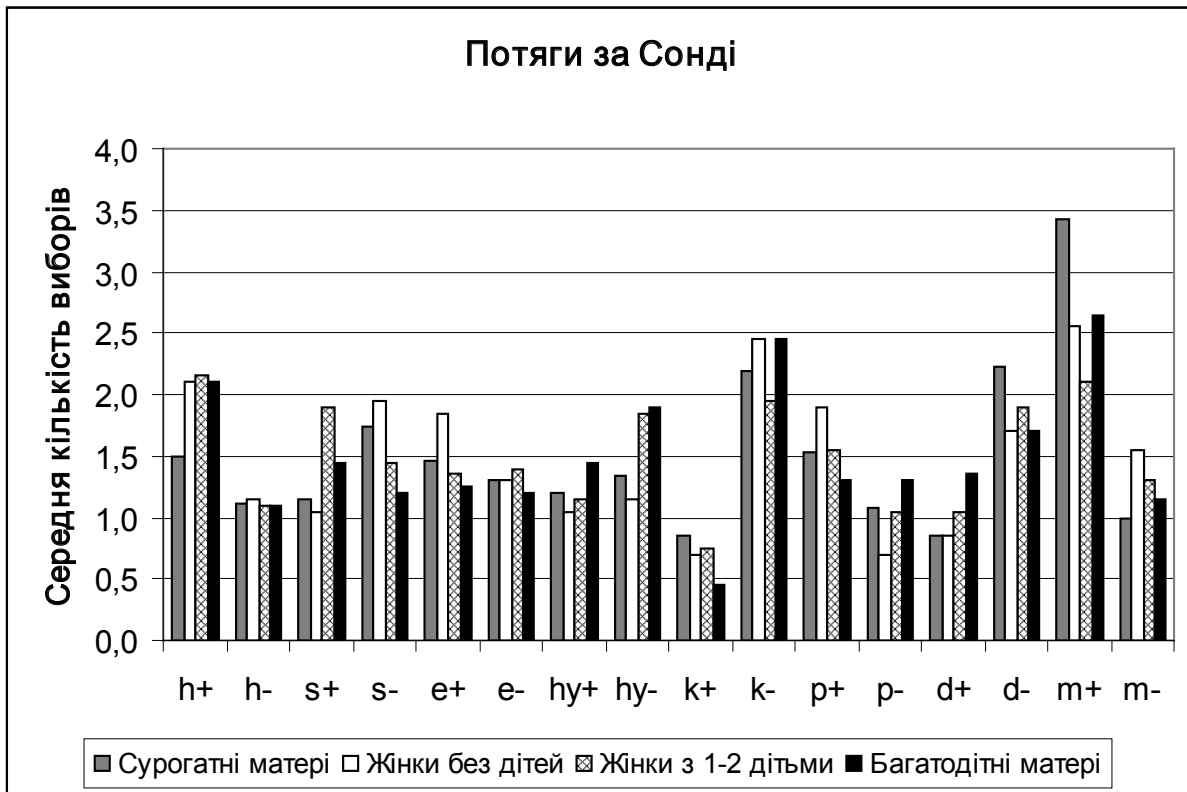

Рис. 1. Аналіз мотивації досліджуваних груп за моделлю Л. Сонді

Серед шістнадцяти тенденцій потягів три виявились значуще різними в досліджуваних групах – потяг до контактів «m+», сором'язливість «hy-» та агресивність «s+».

Згідно діаграмі жінки, що збираються стати сурогатними матерями, частіше за все обирають мотив прихильності, потяг до контактів (m+) – його рівень складає 3,4 виборів у середньому. Значущість розбіжностей: $N=11,1$, $p=0,011$.

Л. Сонді пише, що саме фактор «m+» - «потяг до контактів» здатний зробити з нас «ближнього» для інших людей, що це фактор соціальної згуртованості. З іншого боку, в його описанні присутній натік на інфантильність: «Прагнення тісно і майже нерозривно, ротом і руками причепитися до груді та тіла матері – начебто до дерева життя – прив'язатися до матері та зберігати її, а також зберігати всі пізніші ерзац-об'єкти, що її замінують тільки для одного себе на всі часи, намагання сховатися під спідницю матері та увічнити цей затишок та безпеку, бажання бути прийнятим матір'ю безсуперечно, з первісним довір'ям, без будь-яких умов і таким, яким ти і є насправді, цілком і повністю схваленим нею в усіх своїх якостях – незалежно від того, гарні вони чи погані – потяг закоханих ловити один одного руками і губами, захоплюватися один одним, пестити і розкриватися один перед одним, спонука прив'язуватися до життя і до свого існування, зберігати для себе вічність завдяки діянням та славі, вміння запобігати хвороб, нещасних випадків і передчасної смерті...» [4, с. 208].

Щоб краще зрозуміти тенденцію «m+», відмітимо, що її протилежністю є «m-» - тенденція до розриву зв'язків зі значущими об'єктами. Парадоксально, що найменшу тенденцію до розриву демонструють жінки, які збираються розлучитися з дитиною, яку вони будуть виношувати дев'ять місяців. Імовірно, завдяки тому, що вони заздалегідь усвідомлюють, що це не їхня дитина, вона не потрапляє для них до категорії значущих об'єктів.

Ще одним мотивом, який значуще розрізняє групи, є «hy-» - сором'язливість, скромність ($N=12,5$, $p=0,006$). Ця тенденція сильніше виражена у багатодітних матерів та жінок з 1-2 дітьми, і менш характерна

для сурогатних матерів та жінок без дітей. Виходячи з цього, жінкам, які бажають стати сурогатними матерями, менше, ніж багатодітним та матерям з 1-2 дітьми, властиві стани сором'язливості, скритності та огиди, які призводять до виходу в світ фантазій і міфів, про що пише Л. Сонді [4]. Це пояснює, чому саме для цього типу жінок сурогатна вагітність виявляється припустимою: адже скромні, сором'язливі, огидливі жінки будуть недостатньо пристосованими до штучного запліднення (яке часто потребує декількох спроб) з чужим генетичним матеріалом, переживання процесу вагітності під пильним контролем не лише медперсоналу, але й генетичних батьків, можливої негативної реакції соціального оточення на інформацію про участь у програмі.

Останнім мотивом, який суттєво диференціює групи, став «s+» - агресивність, домінантність, активність, мужність ($N=9,9$, $p=0,019$). В більшій мірі цей мотив властивий жінкам з 1-2 дітьми, а в меншій мірі – сурогатним матерям і жінкам без дітей. Сурогатних матерів можна умовно назвати «матерями удвічі» - вони не лише виховують власних, переважно маленьких, дітей, але й готові допомогти відчутти багатство батьківства безплідній сім'ї. Традиційні жіночі материнські якості дійсно не передбачають агресивності, домінантності і напористості, які є характерними особливостями маскулінного типу статевої ідентифікації. Висока толерантність і поступливість є еволюційно виробленими адаптивними якостями матерів, які залежали від чоловіка-годувальника і мусили справлятися з плачем, капризами, конфліктами, хворобами та іншими проявами поведінки дітей, які народжувалися та вмирали в ході тривалого філогенезу *Homo Sapiens* значно частіше, ніж в умовах сучасного світу.

Висновки. Основними глибинними мотивами, які відрізняють потенційних сурогатних матерів від жінок груп порівняння, є більш виражений потяг до контактів і менш виражені сором'язливість та агресивність.

Прихильність та запобігання розриву відносин, а також низька агресивність і поступливість, характеризують потенційних сурогатних матерів як жінок з яскраво вираженою традиційно жіночою статевою орієнтацією. Їхня прив'язаність не поширюється на дітей від сурогатної вагітності, тому що вони з самого початку усвідомлюють, що виношують дитину для інших батьків.

Низько виражених мотив сором'язливості, скромності та огидливості дозволяє потенційним сурогатним матерям ігнорувати неприродні особливості їхньої вагітності та можливу соціальну стигматизацію, що робить їх гарно пристосованими до обраного виду діяльності.

Література

1. Вагнер В.А. Биологические основания сравнительной психологии: Биопсихология: В 2 т. – Т.1. / В.А.Вагнер. – М.: Наука, 2005.
2. Докинз Р. Эгоистичный ген: Пер. с англ. – М.: Мир, 1993. – 318 с.
3. Собчик Л. Н. Модифицированная методика Сонди. Тест восьми влечений. – СПб.: Речь, 2003. – 128 с.
4. Сонди Л. Учебник экспериментальной диагностики влечений: Глубинно-психологическая диагностика и ее применение в психопатологии, психосоматике, судебной психиатрии, криминологии, психофармакологии, профессиональном, семейном и подростковом консультировании, характерологии и этнопсихологии: Пер. с нем. – М.: «Когито – Центр», 2005. – 557 с.
5. Alexander R. The evolution of social behavior. *Annu. Rev. Ecol. Syst.* 1974.5:325-383. Downloaded from www.annualreviews.org by University of Washington on 01/28/11.
6. Daly, M., Wilson, M. (1988). Homicide. New York: Aldine de Gruyter.
7. Daly, M., Wilson, M. (2001) An assessment of some proposed exceptions to the phenomenon of nepotistic discrimination against stepchildren. *Ann. Zool. Fennici*, Vol. 38, P. 287-296.
8. Haig, D. (1993). Genetic conflicts in human pregnancy. *The Quarterly Review of Biology*, 68, 495-532.
9. Jadva V., Murray C., Lycett E., et al. Surrogacy: the experiences of surrogate mothers. *Human Reproduction*, Vol. 18, No. 10, P. 2196-2204 (2003).
10. Olga B.A. van den Akker Psychological trait and state characteristics, social support and attitudes to the surrogate pregnancy and baby. *Human Reproduction* 2007 22(8):2287-2295; doi:10.1093/humrep/dem155 .
11. Pande A. Not an “angel”, not a “whore”. *Indian Journal of Gender Studies*, Vol. 16, No. 2, 141-173 (2009) DOI: 10.1177/097152150901600201.
12. Storey G. P. Ethical Problems Surrounding Surrogate Motherhood: <http://www.yale.edu/yunhti/curriculum/units/2000/7/00.07.05.x.html>.
13. Teman E. Embodying Surrogate Motherhood: Pregnancy as a Dyadic Body-project. *Body & Society*, Vol. 15, No. 3, 47-69 (2009).
14. Tieu M. M. Altruistic surrogacy: the necessary objectification of surrogate mothers. *Journal of Medical Ethics*, 2009; 35: 171-175 doi: 10.1136/jme.2008.024679.
15. Tooby J., Cosmides L. (2003). The design of the maternal motivation system. (Comment on A. Wolf, Maternal sentiments: How strong are they?) *Current Anthropology*, 44, P.45-46.
16. Trivers R. Natural selection and social theory: selected papers of Robert Trivers. Oxford University Press, New York, 2002.
17. <http://madame.lefigaro.fr/societe/en-kiosque/1405-bebes-made-in-ukraine/1>